

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.6.11>

УДК 331.101

А. М. Волківська,

к. е. н., доцент, заступник директора з науково-методичної роботи,

доцент кафедри управління та адміністрування,

Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1254-6057>

О. В. Аксьонова,

к. е. н., директор, доцент кафедри управління і адміністрування,

Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0380-9035>

О. М. Яценко,

д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

ім. Вадима Гетьмана»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4399-2217>

О. С. М'яковський,

начальник ДПІ Житомирської державної податкової інспекції ГУ ДПС у

Житомирській області

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1406-3782>

Н. Є. Осипович,

магістрант кафедри менеджменту та адміністрування,

Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3390-6657>

**СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: ФОРМУВАННЯ,
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ, АУДИТ**

*A. Volkivska,
PhD in Economics, Associate Professor,
Deputy Director for Scientific and Methodological Work,
Associate Professor of the Department of Management and Administration,
Zhytomyr Institute PJSC «HEI «IAPM»*

*O. Aksonova,
PhD in Economics, Director,
Associate Professor of the Department of Management and Administration,
Zhytomyr Institute PJSC «HEI «IAPM»*

*O. Yatsenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Kyiv National Economic University Named
After Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine*

*O. Miaskovskyi
Head, STI of the Zhytomyr State Tax Inspectorate of the State Tax Inspectorate of the
Zhytomyr Region*

*N. Osypovych,
Master of the Management and Administration,
Zhytomyr Institute PJSC «HEI «IAPM»*

SOCIAL POLICY: FORMATION, EVALUATION OF EFFICIENCY, AUDIT

Соціально-політичний фон, який було створено за умов ринкового розвитку економіки в Україні, а також поширення таких негативних явищ як бідність, надприбутки у певних сферах діяльності, не належне врегулювання та контроль за ринковою діяльністю суб'єктів господарювання, сприйняття більшої частини населення «обов'язковості минулих соціальних традицій», слабкий розвиток громадянського суспільства та слабка позиція державної влади щодо здійснення контролю та за потреби і покарання за економічну та соціальну діяльність, у своїй сукупності, ускладнює розв'язання соціальних проблем. Тому, метою даного дослідження було здійснення діагностики теоретико-методологічних основ щодо формування соціальної політики на державному та регіональному рівнях, а також перспектив їх розвитку.

Поставленні завдання наукового пошуку дозволили встановити наступне:

1) при дослідженні сутності соціальної політики констатувати, що її варто пов'язувати з підтримкою і розвитком різних видів відносин між різними соціально-демографічними групами населення, створенням сприятливих умов для його життєдіяльності, встановленням обґрунтованих соціальних гарантій та економічних стимулів для участі в суспільному виробництві, а також з соціальним забезпеченням і соціальним розвитком;

2) при з'ясуванні особливостей формування соціальної політики маємо визнати, що її формування на рівні регіону не можливе без урахування пріоритетів національного рівня, соціально-економічних особливостей регіону та обраних соціальних політик суб'єктів господарської діяльності регіону;

3) при аналізі методологій оцінювання ефективності соціальної політики дійшли висновку, що при його здійсненні застосовуються підходи, принципи та методи, які є характерними для різних соціальних досліджень, тобто специфіка оцінювання залежить не від його предмету, принципу чи методу, а від наміру та цілей його проведення. Так як головною ціллю оцінювання є удосконалення соціальної політики (або соціальної програми), тоді, оцінювання є суто прикладним дослідженням, яке спрямоване на вдосконалення соціальної політики (або соціальної програми), а от для отримання кількісної оцінки, яка б була єдиною та на підставі використання системи показників, потрібен: засіб, який здатен буде привести до порівняльного виду різні показники, що різняться за своїм соціально-економічним змістом; або метод, який буде мати високу ефективність, оскільки оцінюваний проєкт передбачає цілу низку різних за природою соціальних ефектів та які, як правило, не можна виразити в грошовій формі;

4) при розгляді засади соціального аудиту як інструменту удосконалення соціальної політики було встановлено, що даний вид аудиту ставить за мету оцінку здатності розв'язувати соціальні проблеми, що виникають, а також управляти тими з них, що завдають безпосередньо впливу на якість життя. Тобто, він є експертною оцінкою роботи органів управління у сфері підвищення

ефективності трудової діяльності, зниження рівня безробіття, соціальної захищеності населення, підвищення задоволеності працею, зростання рівня доходів, підвищення якості життя та добробуту населення тощо. Для здійснення соціального аудиту пропонуємо передбачати проведення трьох його складових (етапів) – аудит соціальної відповідності, аудит соціальної ефективності (або аудит результатів соціального управління) та аудит управління соціальним розвитком (або стратегічний соціальний аудит).

Отже, на даний час Україна має наявні певні здобутки у сфері соціальної політики, але проголошені гарантії в документах нормативно-правового забезпечення, які регламентують соціальну сферу, потребують не тільки доопрацювання, а й розробки та затвердження нових законів, актів, положень, розпоряджень, інструкцій тощо з метою вдосконалення процесів управління соціальною сферою на різних рівнях управління. Крім того, вивчення та удосконалення проблем формування соціальної політики має велике актуальне значення, так як на даний час в Україні є відсутньою ефективна модель соціальної політики, яка б поєднувала найкращі досягнення європейських моделей, але враховувала українську національну специфіку щодо надання соціальної допомоги за умов економічного реформування суспільства.

The socio-political background, which was created under the conditions of the market development of the economy in Ukraine, as well as the spread of such negative phenomena as poverty, excess profits in certain spheres of activity, improper regulation and control over the market activity of economic entities, the perception of the majority of the population "the binding nature of past social traditions", the weak development of civil society and the weak position of the state authorities regarding control and, if necessary, punishment for economic and social activities, in their totality, complicate the solution of social problems. Therefore, the purpose of this study was to diagnose the theoretical and methodological bases for the formation of social policy at the state and regional levels, as well as the prospects for their development.

Setting the task of scientific research made it possible to establish the following:

1) when studying the essence of social policy, it should be stated that it should be associated with the support and development of various types of relations between different socio-demographic groups of the population, the creation of favorable conditions for their life activities, the establishment of reasonable social guarantees and economic incentives for participation in social production, as well as with social security and social development;

2) when clarifying the peculiarities of the formation of social policy, we must recognize that its formation at the regional level is not possible without taking into account the priorities of the national level, the socio-economic characteristics of the region and the selected social policies of the subjects of economic activity in the region;

3) when analyzing the methodologies for assessing the effectiveness of social policy, they came to the conclusion that approaches, principles and methods are used in its implementation that are characteristic of various social studies, that is, the specifics of the assessment do not depend on its subject, principle or method, but on its intention and goals carrying out. Since the main goal of evaluation is to improve social policy (or social program), then evaluation is a purely applied research that is aimed at improving social policy (or social program), but to obtain a quantitative assessment that would be unified and based on the use system of indicators, we need: a tool that will be able to bring various indicators that differ in their socio-economic content to a comparative form; or a method that will be highly effective, since the evaluated project involves a number of social effects of a different nature and which, as a rule, cannot be expressed in monetary terms;

4) when considering the principles of social audit as a tool for improving social policy, it was established that this type of audit aims to assess the ability to solve emerging social problems, as well as to manage those that directly affect the quality of life of an employee . That is, it is an examination of the work of management bodies in the field of increasing labor efficiency, reducing the level of unemployment, social security of the population, increasing job satisfaction, increasing the level of

income, improving the quality of life and well-being of the population, etc. In order to carry out a social audit, we propose to provide for its three components (stages) - social compliance audit, social efficiency audit (or social management results audit) and social development management audit (or strategic social audit).

So, at the moment, Ukraine has certain achievements in the field of social policy, but the guarantees declared in the regulatory documents that regulate the social sphere require not only refinement, but also the development and approval of new laws, acts, regulations, orders, instructions etc. in order to improve the processes of social sphere management at different levels of management. In addition, the study and improvement of the problems of social policy formation is of great topical importance, since currently there is no effective model of social policy in Ukraine that would combine the best achievements of European models, but take into account the Ukrainian national specifics regarding the provision of social assistance under the conditions of economic reform society.

Ключові слова: *формування соціальної політики, соціальний аудит, удосконалення соціального управління.*

Key words: *formation of social policy, social audit, improvement of social management.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Суспільні інтереси потребують узгодження і тому відносяться до складних та аспектних процесів, які, у свою чергу, охоплюють інші різні процеси управління на різних рівнях регулювання. Визначення обґрунтованості суспільних інтересів пов'язані з визначенням можливостей соціальної політики, яка, у свою чергу, здатна забезпечити поліпшення якості життя суспільства, оскільки головною місією державного управління є місія щодо задоволення

потреб суспільства. Це означає, що найоб'єктивніше встановлена уява про цінності й потреби суспільства дають можливість визначити основи і напрями соціальної політики та обрати для її розробки стратегію. Крім того, соціальна політика державного рівня лише тоді відповідає суспільним вимогам, коли її формування відбулося на основі обґрунтованих соціальних політик її регіонів, які побудовані на досвіді формування соціальної політики підприємств регіону, які охоплюють різні сфери діяльності людини. Таким чином, вивчення проблем соціальної сфери та удосконалення процесу формування соціальної політики має велике актуальне значення.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженнями проблем соціальної політики займалися багато вчених, серед яких Багрова І., Бар'я Н., Волгіна Н., Григор'єва І., Гриньова В., Дороніна М., Лисиця Н., Новикова О., Пономаренко В., Скуратівський В., Смирнова С., Ягідка А. та інші; проблеми оцінювання доходів населення та регулювання соціальних стандартів були висвітлені у працях А. Костишина, В. Загорського, А. Колота, В. Литвинова, В. Мандибура, Г. Завіновської, Г. Кулікова, Д. Богині, Е. Лібанової, І. Білоуса, І. Гнибіденка, І. Новака, І. Ротчука, К. Ковазіної, Л. Черенька, М. Крупки, М. Лазебної, М. Соколика, Н. Федірка, О. Базилюка, О. Бистрицької, О. Варецької, П. Герасименка, С. Борлуцького, С. Мірошниченка та інших. Ця проблематика досліджувалася і науковцями ближнього зарубіжжя, а саме Л. Абалкіним, А. Аганбегяняном, М. Волковим, М. Мейксіним, В. Логіновою, А. Ощепковим, Л. Степановою, Л. Яковлевою та іншими, а також дальнього – Н. Больцем, Дж. Гіксом, А. Дейтоном, С. Клейном, О. Лоренцом, Г. Патлером, О. Руф-Фідлером та іншими.

Разом з тим, є безліч питань, які потребують системності дослідження та уточнення, наприклад: відсутній чіткий поділ змісту «соціальна» та «економічна» політики; зміст поняття «соціальна політика», у більшості випадків, обмежуються питаннями забезпечення соціального захисту населення; вирішенню підлягають проблеми вузького кола сфера соціальної

політики або розглядалася соціальна політика в межах соціальної відповідальності; є проблеми щодо узгодженості даної сфери з нормативно-правовим забезпеченням. Отже, обрана тема дослідження має актуальність не тільки для забезпечення соціального розвитку, а для формування вираженої соціальної стратегії.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета дослідження полягає у аналізі теоретичних і методологічних основ формування соціальної політики на державному та регіональному рівнях, а також перспектив їх розвитку. У дослідженні поставлено такі завдання:

- 1) розглянути суть соціальної політики;
- 2) з'ясувати особливості формування соціальної політики;
- 3) дослідити методології оцінювання ефективності соціальної політики;
- 4) розглянути засади соціального аудиту як інструмент удосконалення соціальної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В умовах ринкової економіки головною метою соціальної сфери є зняття усіх можливих обмежень на шляху вільної економічної діяльності, а також надання можливості кожному працівникові та його трудовому колективу одержувати дохід, який відповідає реальному внеску щодо збільшення суспільного багатства й задоволення потреб суспільства та населення. Тільки за таких умов має відбуватися відродження людської гідності, віри у власні сили, у реальність досягнення кращого життя, тобто у соціальну справедливість. Соціальні проблеми фіксуються в сфері економіки нашої країни, тому рівень життя більшістю громадян України сприймається як критерій оцінки ефективності державної економічної і соціальної політик. Таким чином, сутність соціальної політики варто пов'язувати з підтримкою і розвитком різних видів відносин між різними соціально-демографічними групами

населення, створенням сприятливих умов для його життєдіяльності, встановленням обґрунтованих соціальних гарантій та економічних стимулів для участі в суспільному виробництві, а також з соціальним забезпеченням і соціальним розвитком. Тобто, це означає, що соціальна політика має бути зосереджена на людині та на її добробуті, а також на створенні таких умов для розвитку, які б сприяли її самореалізації, соціальній безпеці й життєзабезпеченню. Вона має будуватися на засадах соціальної справедливості, яка являє собою міру рівності або нерівності життєвого становища людей, соціальних груп і класів та об'єктивно відображають рівень матеріального та духовного розвитку суспільства. Як міра рівності вона має виражатися у благах (матеріальних і духовних), які мають надходити у розпорядження людей. Це означає, що мова іде не про зрівнялівку щодо споживання, а про встановлення і дотримання усіма чітко визначених критеріїв.

Отже, соціальною політикою є комплекс соціально-економічних заходів суб'єктів соціальної політики (держави, органів місцевого самоврядування, різних суб'єктів господарювання, громадських інститутів, суспільних груп, окремих осіб і т. і.), які мають спрямування на реалізацію прав людини й задоволення її соціальних потреб та забезпечують їй відповідний рівень життєдіяльності й розвиток як соціально-суспільної істоти на умовах дотримання її громадянських прав та свобод з метою забезпечення соціальних захищеності і справедливості.

Соціальна та економічна політика є невід'ємними, бо взаємно доповнюють й узгоджують одна одну, тому особливістю соціально-економічної політики України є її пріоритет щодо соціального захисту населення держави на засадах соціальної справедливості, а також щодо зростання ролі трудового доходу кожного її громадянина та формування ефективного механізму фінансування й регулювання розвитку соціальної сфери. Функції системи відносин соціальної політики як економічної категорії, які перераховані нижче, взаємопов'язані між собою та здійснюють комплексний вплив на соціально-економічну ситуацію як на державному рівні, так і на рівні її регіонів:

1) досягнення збалансованості (спрямована на забезпечення такого балансу, де максимально урівноважуються інтереси населення, підприємств і держави);

2) перерозподільна (полягає в перерозподілі доходів та ресурсів населення, підприємств та держави й покликана скоротити розрив в умовах життя населення. Каналами перерозподілу доходів є оподаткування доходів і система трансфертних платежів (трансферти поточні, капітальні та натуральні (соціальні послуги установам та громадам, пільги тощо)));

3) відтворювальна (передбачає створення умов для задоволення людей матеріальними і духовними благами, послугами сфери освіти та охорони здоров'я, подальшого навчання та життя, які сприяють нормальному відтворенню робочої сили);

4) стимулююча (реалізується шляхом фінансуванням сфер економіки та освітньої галузі, а також спонукає працівника до трудової активності з максимальною віддачею та підвищеною ефективністю через створення належних умов праці й встановлення розміру оплати праці, що має залежність від досягнутих результатів працівником);

5) регулююча (зміщує напрями економічного розвитку з метою формування ринкового механізму господарювання, досягнення бажаного рівня зайнятості та регулювання безробіття. Також вона спрямована на задоволення потреб населення через значимість ролі трудового доходу, гарантоване забезпечення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, індексацію заробітної плати, створення соціальних інституцій (фондів соціальної допомоги, державних страхових фондів, захист населення від інфляційних процесів, впровадження механізмів субвенцій).

Від обраних тенденції формування соціальної політики на рівні держави залежить і регіональне її формування. Тому, визначимося з її основними функціями, завданнями та складовими.

Державна соціальна політики виконує такі основні функції:

1) економічну (забезпечує політичні перетворення через створення умови

для їх реалізації, а також стимулює різні види стабільності з економічних позицій);

2) соціальну (створює передумови соціально-економічного характеру для збереження і розвитку «людського капіталу», забезпечує визначений рівень життя, а також надає доступ до медичного обслуговування, освіти та культурних цінностей);

3) стратегічну (створює соціальні та економічні передумови для розвитку суспільства та збереження в ньому стабільності).

Соціальна політика на державному рівні нашої держави виконує такі основні завдання:

- 1) адресна підтримка соціально незахищених верств населення;
- 2) запровадження пенсійної реформи;
- 3) забезпечення зростаючою динаміки зростання вартості робочої сили;
- 4) створення нових робочих місць шляхом орієнтації стратегії економічного зростання на це;
- 5) розвиток житлового сектору та забезпечення доступності житла;
- 6) підвищення якості системи охорони здоров'я;
- 7) сприяння активізації демографічна політика;
- 8) надання молоді рівних можливостей щодо здобуття якісної освіти;
- 9) розширення позицій середнього класу.

Формується соціальна політика держави з різних складових політик, але, на нашу думку, пропозиція А. Ярошенко, Т. Семигіної та Н. Сушицької є найбільш вдалою, оскільки зважена на об'єкт державної соціальної політики [7, с. 122-123]. Розглянемо характеристики деяких основних складових політик, які утворюють соціальну політику:

1) політика соціального забезпечення та захисту громадян. Здійснюється ця політика через такі структури як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство праці та соціальної політики, регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування, громадське самоврядування. Вона передбачає:

- визначення соціальних стандартів (мінімальної заробітної платні,

прожиткового мінімуму, мінімальних споживчих бюджетів);

- створення інституціями, які характерні для соціальної сфери (пенсійні фонди (державні або недержавні), фонди соціального захисту);

- запровадження новацій у соціальній сфері (зміни в умовах оплати праці, запровадження нових систем щодо пенсійного забезпечення, допомог, стипендій, окладів (в установах та організаціях бюджетної сфери діяльності), фінансового забезпечення);

- запровадження системи збережень доходів населення та їх індексація;

- розроблення програм адресної допомоги певним верствам населення;

- реалізації заходів з метою захисту внутрішнього ринку споживання;

- запровадження компенсаційного механізму населенню через підвищення цін на товари і послуги і т. і.

Інституціональна структура політики складається з такого:

- системи соціальних гарантій (припускає надання соціальних благ на засадах загальної доступності, а от розподіл благ відбувається за потребами. Маємо відзначити, що держава бере на себе гарантії щодо соціального захисту громадян);

- системи соціальної допомоги (передбачає уніфіковані підходи щодо встановлення різних груп населення та надання цим групам соціальної допомоги на основі принципів соціальної турботи суспільства та соціальної добродійності. Разом з тим, особлива роль починає відводитися приватній системі соціальної допомоги та страхування, а основі яких закладено принцип особистої відповідальності);

- системи соціального страхування (припускає зобов'язання сплати страхових внесків та на основі пропорційності або не враховуючи її; встановлює взаємний зв'язок між страховими платежами та об'ємом отримання соціальних благ через застосування принципів громадської солідарності і відповідальності держави за своїх громадян. Страхування є системою економічних відносин, оскільки формується за рахунок поєднання різних форм і методів утворення фондів грошових коштів цільового

призначення для відшкодування. Вид соціального страхування залежить від види соціального ризику: страхування втрати працездатності у зв'язку з інвалідністю (через загальні захворювання, нещасні випадки) або через старість; страхування від нещасних випадків на виробництві через отриманий травматизм чи професійні захворювання (передбачає 2 страхування: тимчасову та постійну втрату працездатності); страхування на випадок безробіття; страхування медичне (страхування можливих витрат на надання медичної допомоги).

2) політика зайнятості. Здійснюється ця політика через діяльність таких структур як Міністерство праці та соціальної політики України, Державну службу зайнятості, Державний Фонд сприяння зайнятості та має передбачати комплекс заходів, які б сприяли зниженню рівня безробіття у державі;

3) політика доходів членів суспільства. Здійснюється ця політика через такі структури як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство праці та соціальної політики, Головну державну податкову інспекція та державні податкові інспекції за місцем постійного проживання громадян та має передбачати системне та безповоротне зростання доходів різних верств населення;

4) політика споживання. Ґрунтується вона на рівновазі між попитом і пропозицією та межі споживання і нагромадження і повинна мати чітко виважені межі урегулювання (організаційні, юридичні, власницькі та податкові). Здійснюється ця політика через такі структури як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство праці та соціальної політики, Головну державну податкову інспекція та державні податкові інспекції за місцем постійного проживання громадян, регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування;

5) політика соціальної сфери. Вона має свої інфраструктурні складові, оскільки функції цих складових передбачають забезпечення певного напрямку реалізації соціальної політики. Соціальну інфраструктуру утворюють такі сфери діяльності:

– охорона здоров'я (охоплює мережу різних медичних закладів, які мають зміцнювати здоров'я людей, збільшувати їх довголіття, задовольняти медичні потреби. Система охорони здоров'я має бути національною. У багатьох країнах охорона здоров'я державна і державою контролюється);

– освіта (охоплює мережу різних освітніх закладів, які мають забезпечити у населення інтерес до здобуття знань (не залежно від віку), узгодити навчальні процеси з потребами економіки країни, впровадити ефективні шляхи співпраці між учнем і вчителем, студентом і викладачем);

– торгівля (передбачає, що кожен покупець може купити будь-який товар, що виробляється будь-де в світі, оскільки торгівля постійно враховує потреби і смаки споживачів, які не тільки формують доходи виробників і торгівців, а ще й є законодавцями мод і смаків та суворими контролерами, які пильнують стан економіки);

– житлово-комунальне господарство (покликане вирішити житлові проблеми громадян країни, оскільки значна кількість громадян не мають свого житла, або ж мешкають в умовах, які потребують нагального поліпшення. Гострою є проблема утримання житла, яке вже надане громадянам. На законодавчому рівні мають бути закріплені засоби та напрями розв'язування житлової проблеми);

– сфера культура та мистецтва (представлена закладами, призначенням яких є забезпечення духовного життя людей, утвердження норм моралі, виховання переконань громадян, прищеплення віри в гідність людини);

– інші складові соціальні сфери.

Усі вищеперераховані інфраструктурні складові мають функціональну спільність – діяльність цих сфер спрямована на конкретну людину та на суспільство в цілому. Крім того, соціальна інфраструктура здатна впливати на рівень ефективності суспільного виробництва через її головну продуктивну силу – людей. На даний час розвиток сфер діяльності соціальної інфраструктури відстає від реальних потреб народу. Причиною цього, на нашу думку, є успадкована радянська економічна система, яка передбачала, що

вироблялася продукція заради виробництва або військових потреб, а от на соціальну сферу кошти виділяли за принципом «залишку». У умовах сьогодення соціальна інфраструктура являє собою потрібну та важливу ланку розвинутої системи суспільного розподілу праці.

В соціальній інфраструктурі за своєю економічною суттю економічні відносини є відносинами, які притаманні споживанню та нематеріальному виробництву, та виявляють себе: як «економічні відносини через доведення матеріальних благ до споживання», бо являють собою відносини щодо матеріальних благ з їх обміну, розподілу та споживання; як «економічні відносини створення в соціальній інфраструктурі послуг» (визначається тим, що процес створення соціальних послуг є одночасно процесом споживання матеріальних благ. Певним категоріям населення у нашій державі деякі види послуг надають безкоштовно (відносяться послуги соціально-культурних сфер діяльності соціальної інфраструктури – освіта, охорона здоров'я і певні види культурного обслуговування – їх розвиток забезпечують за рахунок суспільних фондів споживання), на пільгових умовах або у платній формі (послуги житлово-комунального господарства, зв'язку, пасажирського транспорту, побутового обслуговування, правових служб та ін. Ці послуги також задовольняють попит населення на споживчі блага, а їх розвиток забезпечується через залучення коштів населення та ресурсів суб'єктів господарювання);

б) соціоекологічна політика. Спрямована на збереження і збільшення природних ресурсів, забезпечення ефективного природокористування, підтримку екологічної безпеки через оновлення виробничих фондів, підвищення їх надійності і безаварійності; пошук засобів протистояння спробам нанесення різної шкоди довкіллю; створення і поліпшення законодавства із захисту природних ресурсів від нищівного та неефективного використання.

Отже, соціальна політика є одним із найважливіших напрямів внутрішньої політики держави, оскільки пов'язана із відтворенням соціальних ресурсів, а також із забезпеченням стабільності її системи та динамічності розвитку.

Найбільший вплив на формування соціальної політики на регіональному рівні здійснює саме визнана соціальна політика держави, оскільки держава, яка є головним суб'єктом реалізації соціально-економічних функцій, забезпечує коригування певних негативних явищ, що притаманні ринковій економіці через дію ринкових механізмів, а саме:

1) ринок не враховує впливу негативних зовнішніх ефектів (це пов'язано з тим, що виробники не бажають нести додаткові витрати щодо відновлення ресурсів);

2) ринок не повністю враховує вплив частини позитивних зовнішніх ефектів (наприклад через ефективність послуг освіти та охорони здоров'я), а враховує комерційний аспект цих ефектів, тобто недооцінюється корисність соціальних благ і послуг;

3) неповна зайнятість і безробіття притаманні ринковій системі, а через це ринку не властиво вирішити соціальні проблеми, які пов'язані з цими явищами. Ринок є байдужим до виробництва суспільних благ, бо орієнтується на задоволення попиту за умов наявності грошей.

Отже, при формуванні регіональної соціальної політики обов'язково мають враховуватися визначені загальнодержавні тенденції. А от щодо особливостей соціальної політики на регіональному рівні, то ми повністю погоджуємося з висновком Я. Хоменко, який констатує, що «...при формуванні регіональної політики слід враховувати такі особливості формування соціальної безпеки регіону та стійкого розвитку: великий дисбаланс доходів громадян, виробництва й споживання товарів і послуг, що створює загрозу для економічного розвитку регіону (полярні прояви багатства й бідності підривають стабільність суспільства в цілому й, відповідно, стійкість усього навколишнього природного середовища); неефективне використання людського, культурно-історичного, природного потенціалу території (процеси економічного зростання заради добробуту і могутності багатшої меншості ведуть до ризиків і дисбалансів, які однаковою мірою загрожують і багатим, і бідним); постійно прискорюються зміни, які відбуваються у світі, причому раціональне

природокористування відстає від соціально-економічного поступу. Темпи зростання населення й економічного розвитку випереджають екологічні досягнення, які забезпечуються новими технологіями й політикою» [10, с. 46].

Важливість дієвості соціальної політики І. Мойсеєнко та В. Корбяк вбачають у тому, що «реалізація соціальної безпеки регіонів України визначає необхідність формування нових раціональних стандартів життя, таку модель поведінки і добробуту, яка б давала можливості користуватися всіма благами цивілізації, бережливо ставитися до природи та її ресурсів, виховувати здорову, освічену і духовно багату людину» [12].

Отже, у загальному вигляді, економічна політика на різних рівнях її формування дозволяє визначити можливості соціальної політики, а соціальна політика, за умов її ефективності, здатна стимулювати економічну. До основних чинників економічного впливу на соціальну політику належать: 1) загальний рівень економічного зростання; 2) розмір валового внутрішнього продукту на душу населення (визначає можливості щодо підвищення рівня добробуту суспільства); 3) доходи та видатки бюджету держави; 4) обсяг державного боргу; 5) темпи змін обсягу виробництва; 6) рівень інфляції; 7) офіційні межі бідності та малозабезпеченості; 8) заробітна плата; 9) співвідношення розміру середньої зарплати та споживчого кошика. Формування соціальної політики на рівні регіону не можливе без урахування пріоритетів загальнодержавному рівні, соціально-економічних особливостей регіону та обраних соціальних політик суб'єктів господарської діяльності регіону.

Від діяльності суб'єктів соціальної політики на різних рівнях її управління, залежать подальший розвиток суспільства у цілому, а також розвиток різних соціальних груп та окремих людей. У зв'язку з цим, актуальності набуває сфера оцінювання соціальної політики, оскільки людині притаманне намагання оцінити дії політиків та їх ідеї, а особливо суспільну, соціальну та економічну ситуації в країні. У загальному вигляді будь яке оцінювання передбачає порівняння з якоюсь мірою та встановлення на базі цього якоїсь цінності або

значимості. Оцінювання соціальної політики має очевидну важливість, оскільки дослідження у соціальній сфері дозволяють визначити «суспільну значимість» соціальної політики та знайти шляхи її вдосконалення.

У науковій літературі зазначено, що ефективність економічної політики та програм, що її забезпечують, можна визначити через розвиток ринкових механізмів (наприклад, через зміну попиту), то соціальну політику такі механізми не характеризують. Соціальна політика та її програми, які є надзвичайно витратні для бюджету, реалізуються та тривають незалежно від попиту на них, а також не враховують рівень задоволеності клієнтів. Практично єдиним способом визначитися щодо їх «суспільної значимості» є проведення спеціальних досліджень.

Саме поняття «оцінювання соціальної політики» є дещо дискусійним. Частина науковців вважала, що оцінювання є експертизою цінності соціальної політики, а інша, що це є дослідження для оцінки з метою визначення різниці між буденними судженнями про цю цінність чого-небудь та її професійною оцінкою на основі використання науково-дослідних методів і прийомів.

Значна частина науковців розширили значення терміну «оцінювання соціальної політики» шляхом додавання мети оцінювання, яку пов'язали з вдосконаленням соціальної політики. Найчастіше можна зустріти значення цього терміну, яке було узагальнено К. Вайс. Вона «оцінювання соціальної політики» вважала, що це є «систематична оцінка операцій та/або результатів програми або політики в порівнянні з комплексом явних і неявних стандартів, з метою вдосконалення програми або політики» [2, с. 25]. Дане трактування передбачає, що об'єктом оцінювання є як соціальна політика, так і її окремі елементи, якими є різні соціальні програми й проекти, а також інструменти забезпечення. Не можемо погодитися з таким трактуванням, оскільки соціальну політику слід розглядати і як практичну діяльність, так і як наукову й навчальну. Дійсно, об'єктом «оцінювання соціальної політики», в першу чергу, стає такий аспект соціальної політики як її практична діяльність. Цю діяльність є можливість визначити як діяльність суб'єктів суспільства та держави, яка є

спрямованою на функціонування та розвиток соціальної сфери, а також на вирішення соціальних проблем. Однак можна і заперечити, оскільки в науковому та навчальному аспектах соціальна політика може виступити як об'єкт оцінювального дослідження.

Дослідження свідчать, що соціальна політика в цілому стає об'єктом оцінювання досить рідко. Найчастіше об'єктом оцінювання стають саме соціальні програми визнаної соціальної політики, оскільки:

1) по-перше, вони є структурним елементом соціальної політики, а також її комплексним інструментом;

2) по-друге, саме через наявні соціальні програми соціальна політика набуває конкретики для громадськості, а також стає основою для діяльності суб'єктів соціального управління на різних рівнях її реалізації.

Переклад з грецької слова «програма» означає розпорядження або оголошення. Тобто, зміст цього слова полягає у визначенні «що слід робити?» та «яким чином це робити?» Отже, у загальному вигляді, соціальна програма являє собою документ, де описуються сукупності заходів, які спрямовані на досягнення визнаних цілей і завдань у соціальній сфері за умов визначення засобів та термінів їхньої реалізації.

Маємо відзначити, що соціальні програми носять недирективний характер, тобто вони вказують на доцільність майбутніх дій та пропонують суб'єктам управління варіанти вирішення проблем через управлінські заходи, відповідно до цих майбутніх дій. Офіційне декларування та затвердження соціальних програм, надає цим програмам директивного характеру, а от їх реалізація – є функцією системи соціального управління.

До основних функцій соціальних програм відносяться:

1) конкретизація для системи соціального управління цілей і завдань соціальної політики;

2) зниження невизначеності та суб'єктивізму управлінської діяльності;

3) надання суспільству можливості контролювати діяльність суб'єктів соціального управління;

4) суспільний раціоналізм та обґрунтованість процесу вирішення соціальних проблем.

Оцінювання також може зосереджуватися або на процесі реалізації соціальної політики, або на результатах її реалізації (або соціальної програми). Тоді, предметом оцінювання соціальної політики (або соціальної програми) виступає результат соціальної політики (або соціальної програми) або процес реалізації соціальної політики (або соціальної програми).

Оцінювання соціальної політики має багато спільного з іншими науковими дослідженнями. При здійсненні оцінювання соціальної політики застосовуються підходи, принципи та методи, які є характерними для різних соціальних досліджень. Це означає, що специфіка оцінювання залежить не від його предмету, принципу чи методу, а від наміру та цілей його проведення. Оскільки головною ціллю оцінювання є удосконалення соціальної політики (або соціальної програми), тоді, оцінювання є суто прикладним дослідженням, яке спрямоване на вдосконалення соціальної політики (або соціальної програми).

Відмінною особливістю оцінювання соціальної політики від інших досліджень є таке:

- 1) при оцінюванні завжди є порівняння результату зі стандартом;
- 2) завдання для оцінювання випливають з наявних проблем, якими опікується певне коло причетних до соціальної політики (або соціальної програми) людей, тобто вони не обираються самостійно;
- 3) не завжди результати оцінювання підлягають опублікуванню.

Вченими запропоновані різні методології оцінювання ефективності соціальної політики. Досліджуючи їх, І. Іртищева, О. Гуріна та Ю. Работін дійшли висновку, що усі вони «... використовуються для ідентифікації проблем соціальної політики, компаративного аналізу та оцінки реалізації соціальної політики за різними індикаторами» [6, с. 417]. Щодо оцінювання ефективності соціальної політики, то ця проблема завжди знаходиться в центрі уваги вітчизняних вчених. Методології оцінювання ефективності соціальної політики

здебільшого розглядається в контексті порівняльного аналізу на основі окремих інтегральних індикаторів для можливості прогнозування окремих процесів економіки [4, с. 528; 14, с. 151-165; 15, с. 392]. Маємо звернути увагу ще на одну важливу проблему у визначенні ефективності соціальної політики – проблема підвищення ефективності функціонування органів державної служби, оскільки її вирішення є важливим не лише для забезпечення реформування державної служби, а також для вироблення та реалізації публічної політики.

О. Макарова стверджує, що у сфері оцінювання ефективності соціальної політики більшість дослідників використовують метод описової статистики з метою пояснення динаміки основних показників у соціальній сфері [9, с. 244]. Ми вважаємо, що таке оцінювання обмежує можливості для пояснення особливостей реалізації регіональної соціальної політики через те, що статистичні показники виконують функцію «зрізу стану справ». Крім того, ми переконані, що своєї актуальності не втратили методики, які оцінюють ефективність соціальної політики на основі витрачених ресурсів.

Зарубіжні дослідники рекомендують використовувати окрім описової статистики ще і аналітичний метод Data Envelopment Analysis (DEA). Перша публікація про методику DEA відбулася у 1981 р. [18]. Базова модель DEA ґрунтувалася на припущенні, що вхідна інформація конкретного періоду щодо реалізації певних рішень витрачається на отримання певних результатів, які відповідають тому ж періоду реалізації певної програми (або політики) [17]. Метод дозволяє оцінити ефективність певної соціальної політики на основі співвідношення витрачених ресурсів і отриманих результатів [16, с. 690-695] та набув широкого використання для оцінки ефективності прийняття рішень у сфері публічної політики, оскільки передбачає опрацювання «вхідної інформації», якою є різні бюджетні витрати за певний період часу, та надає «інформацію виходу», що являє собою соціальну віддачу від реалізації певної політики. Основою методу DEA є математичне моделювання, яке надає можливість щодо визначення ефективності (або відносної ефективності прийнятих рішень). Дослідники вказували, що перевагами методу DEA є

здатність виявити джерела неефективності та здійснити оцінювання ефективності певних цільових соціальних програм (політики) шляхом створення інструменту для перерозподілу ресурсів [20, с. 240-246].

На даний час метод DEA зазнав суттєвої еволюції, бо класичний варіант моделі аналізу DEA не у повній мірі оцінює ефективність прийнятих рішень, так як певні програми або політики матимуть результативність на протязі певного періоду у майбутньому. В основі оновленого методу DEA покладено вагові показники, які дозволяють подолати фактор запізнювання в часі між соціальною віддачею та витраченими державними коштами [19, с. 2-4], або так звані «лаги». Застосування такої моделі DEA на основі використання «лагів» дозволяє моделювати часовий період в оцінюванні ефективності прийнятих рішень. Модернізований метод DEA базується на принципі, що вирішення конкретної проблеми має певний набір можливостей. Ці можливості складається з комбінацій вхідних і вихідних даних. Для певного набору максимально допустиме значення даних становить «одиницю». Одиниця вважається ефективною за умови, що вона охоплює велику кількість вхідних ресурсів на вихідних показників.

О. Аліксійчук запропонував адаптовану модель DEA та набір вхідних та вихідних даних для неї (табл. 1):

Таблиця 1.

Вхідні та вихідні дані для застосування Data Envelopment Analysis

Вхідні дані (inputs)	Вихідні дані (outputs)
бюджетні видатки на охорону здоров'я на душу населення	рівень дитячої смертності очікувана тривалість життя при народженні рівень захворюваності первинним туберкульозом
бюджетні видатки на середню освіту на душу населення	частка учнів, які закінчили випускний клас з атестатом про повну загальну середню освіту
бюджетні видатки на правоохоронні органи на душу населення	кількість померлих внаслідок вбивства у розрахунку на 100 тис. населення за рік
бюджетні видатки на житлово-комунальну сферу, скориговані на чисельність населення	питома вага обладнаної загальної площі житлових приміщень загальна площа ветхого та аварійного житлового фонду
загальний обсяг витрат консолідованого бюджету регіону на душу населення	рівень безробіття за методологією МОП частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму.

Джерело: [1, с. 39].

Досить часто здійснюють оцінювання ефективності складових елементів соціальної політики на основі методики побудови інтегральних показників, які характеризують аспекти життєдіяльності людини, яким є індекс людського розвитку. Даний інтегральний показник було запропоновано до застосування фахівцями програми розвитку ООН, а також його адаптований варіант О. Власюком та С. Пиріжковим [3]). До сучасних моделей інтегральних показників, які характеризують якість життя, відносять інтегральний індикатор якості життя. Цей показник розробили під керівництвом С. Айвазяна спеціалісти Центрального економіко-математичного інституту Російської академії наук. Він орієнтований на серйозні та масштабні державні соціальні програми.

Г. Задорожний та Ю. Діденко стверджують, що відмінними позитивними рисами методу інтегральної оцінки є їх простота (вони не передбачають застосування складних технологій), застосування статистичних даних органів Державної статистики, мала витратність [5, с. 59], тобто саме універсальність методу надає можливість здійснити оцінку ефективності соціальної політики (як у розрізі різних верств населення, так і на різних етапах її впровадження) щодо реалізації різних програм, які мають чіткий соціальний характер, шляхом порівняння отриманих результатів з метою.

У. Садова переконана, що необхідність визначення ефективності регіональної соціальної політики (РСП) пов'язана з тим, що трансформаційні процеси в економіці мають відбуватися на основі нової парадигми, а саме – економічне зростання без покращання добробуту людей не може визначатися розвитком, тобто ефективність РСП є максимальним досягненням соціальних цілей розвитку регіону за умови залучення мінімальних інвестиційних коштів [14, с. 154]. Нею запропонований перелік критеріїв, алгоритм їх методик та суть процедур, які ми представили у таблиці 2. Автор стверджує, що «у методичному плані робота зводиться до розрахунку показників, котрі є індикаторами міри реагування ТСС (соціально-відтворювальних, соціально-

трудових, соціально-культурних), на певні пакети заходів РСП. Вони є темповими характеристиками інтенсивності змін досліджуваних систем під впливом відповідної політичної діяльності суб'єктів регіональної економіки та територіального управління» [14, с. 158].

Таблиця 2.
Основні критерії оцінювання моделей розвитку
регіональної соціальної політики

Критерії, в т. ч:	Алгоритм методики	Суть процедури
1) результативність	1.1) визначення окремих цілей процесів РСП та регіональної суспільної системи; 1.2) формулювання критеріїв досягнення окремих цілей процесів РСП; 3) встановлення ймовірності досягнення загального комплексу цілей процесів РСП та регіональної суспільної системи.	Оцінка ймовірності РСП щодо реалізації цілей
2) ефективність	2.1) визначення вигод та витрат варіантів РСП шляхом урахування ресурсів, часу, ризику та коштів; 2.2) оцінка чистої вигоди у грошовому еквіваленті та часовому вимірі.	Оцінка співвідношення РСП щодо витрат та результатів
3) справедливість	встановлення міри реалізації соціальних гарантій: а) на основі статусної приналежності мешканців регіональної суспільної системи; б) на основі геопросторової доступності мешканців регіональної суспільної системи; в) на основі впливу зв'язків поколінь.	Оцінка секторальної, територіальної та демографічної пропорційності РСП
4) політична здійсненність	аналіз відповідності: а) пріоритетним завданням Уряду; б) інтересам громадських організацій; в) інтересам бізнесу.	Оцінка середовища реалізації РСП
5) адміністративна здійсненність	аналіз відповідності: а) законодавчо-нормативним обмеженням; б) готовності матеріальної бази; в) фаховості кадрів; г) фінансового забезпечення; д) часової доречності.	Оцінка інфраструктури РСП

Джерело: сформовано авторами за [14].

Отже, соціальна політика вимагає ґрунтовного аналізу від виникнення і розвитку соціальних потреб до їх задоволення, тобто всього логічного ланцюга. Пріоритетність держави у вирішенні соціальних проблем не повинна мінімізувати роль інших суспільних інститутів, як і самої людини щодо забезпечення особистого соціального захисту, оскільки, соціальна політика – це

соціальні взаємні відносини між елементами соціальної структури, то є неодмінність її розглядати у взаємному зв'язку із характером суспільства, який ототожнює його суспільний устрій, етапи розвитку та формування соціальної політики країни з урахуванням специфіки кожної категорії населення. Щодо оцінки ефективності соціальної політики, то питання її оцінки виникають від етапів планування певних соціальних програм та їх обґрунтування до підведення підсумків проведеної роботи.

Модель соціальної політики України за роки незалежності зазнала серйозних змін – пройшла шлях від «радянського типу патерналістської моделі» до моделі, яка за формальними ознаками є схожою до сучасної європейської. Значна кількість дослідників переконані, що модель соціальної політики України повинна представляти собою поєднання лібералізму та соціальної орієнтації, оскільки, лібералізм надає можливість створити умови для самореалізації та самозабезпечення суб'єктам економічних відносин за умов відсутності потрібних фінансових коштів у держави, а соціальна орієнтація – є складовою, яка передбачає формування та запровадження раціональної системи соціального захисту населення.

А. Колот стверджує, що «... із самого початку ринкових трансформацій і дотепер на соціальну сферу поширюють суто ліберальну концепцію. Але робити це без створення економічних, правових, організаційних передумов розвитку державно-приватного партнерства в соціальній сфері, без задіяння нових організаційно-економічних механізмів функціонування соціальних інститутів означає свідомо чи несвідомо продукувати відносини, які неминуче спричиняють деградацію соціальної сфери, що власне й сталося в Україні» [8]. Отже, на даний час є відсутньою ефективна модель національної соціальної політики. Ми переконані, що ця політика має поєднувати найкращі досягнення європейських моделей, але враховувати українську національну специфіку.

У країнах з розвинутою економікою через істотне збільшення обсягу і складності соціальних проблем виник соціальний аудит, який є своєрідним інструментом управління, що подібний до фінансово-бухгалтерського аудиту.

Питаннями соціального аудиту, але на рівні підприємства, займався визнаний в Україні дослідник проблем ринку праці В. Петюх, який наголошує, що «його суть зводиться до проблем діагностики, що виникають в організаціях, передусім соціального характеру, оцінки їх важливості, причин виникнення і можливостей розв'язання, формулювання конкретних рекомендацій для керівництва підприємства» [13, с. 165]. А от виконавці проєкту «ЛОКУС: Лідери громад на півдні України» наголошують, що «соціальний аудит – засіб забезпечення підзвітності влади через вивчення думки кінцевих отримувачів послуги чи публічної політики», а його ціллю «є покращення врядування, посилення демократії, покращення моніторингу політики, оцінка наслідків певної політики, перевірка використання публічних ресурсів [11, с. 3].

Дослідивши це питання більш детально, ми дійшли висновку, що такий аудит варто здійснювати на рівні регіону (країни), оскільки він ставить за мету – оцінку здатності розв'язувати соціальні проблеми, що виникають як усередині регіону (країни), так і за його межами, а також управляти тими з них, що завдають безпосередньо впливу на якість життя працівника. Отже, цілями соціального аудиту на регіональному рівні є експертиза роботи органів управління у сфері підвищення ефективності трудової діяльності, зниження рівня безробіття, соціальної захищеності населення, підвищення задоволеності працею, зростання рівня доходів, підвищення якості життя та добробуту населення і т. і.

На сучасному етапі розвитку України соціальний аудит застосовується як інструмент контролю та управління у такій конкретній сфері, якою є сфера трудових відносин. Соціальний аудит є специфічним видом аудиту. Його специфічність полягає в природі та характері об'єкта аудиту, який диктує застосування тих чи інших методів. Визнаним є факт, що людські ресурси в основному характеризуються якісно, тому, для відшкодування недостатності кількісної інформації, аудитор соціальної сфери має використовувати методи і техніку, які властиві сфері соціальних наук.

У рамках здійснення соціального аудиту має передбачатися проведення

трьох його складових (етапів), якими є:

- 1) аудит соціальної відповідності;
- 2) аудит соціальної ефективності або аудит результатів соціального управління;
- 3) аудит управління соціальним розвитком або стратегічний соціальний аудит.

Зупинимося більш детально на зазначених аудитах. Так:

1) *аудит соціальної відповідності* – передбачає оцінювання відповідності практичних дій законам, підзаконним документам, нормам, правилам, планам, розпорядженням і т. п., що існують, а також якості інформаційного обміну між структурами, які регулюють соціальну сферу.

Для ознайомлення з регіональними реаліями та розробки Програми соціального аудиту аудитори мають обов'язково провести анкетування (або опитування) різних верств населення регіону. Значний обсяг інформації дає вивчення основних показників економічного розвитку регіону, а також різна нормативна інформація та затвержені плани розвитку різних сфер економіки регіону. Дослідження економічного стану регіону, проведене з використанням різних довідкових матеріалів та нормативних документів, дозволить виявити відхилення від норм і стандартів, а також з'ясувати сильні та слабкі сторони регіону. Крім того, виділити наявні та майбутні проблеми (ризики), виконати аналіз причин їх виникнення й запропонувати шляхи їх усунення та рекомендації на перспективу.

Для опису соціальної політики залежно від цілей аудиту варто використовувати найбільш значимі та вагомі індикатори, а саме:

1) *індикатори розподілу і перерозподілу суспільного продукту* (для формування таких політик: формування доходів населення; стимулювання найманої праці; оподаткування доходів; оподаткування нерухомості; індексації доходів населення; політики надання пільг; обмеження тіньових доходів;

2) *індикатори ринку праці та охорони праці* (для формування таких політик: регулювання регіонального ринку праці та забезпечення ефективної

зайнятості; гарантування безпечних умов праці; страхування праці (у разі хвороби, виробничого травматизму, безробіття); забезпечення справедливого вирішення конфліктів;

3) *індикатори соціальної сфери* (для формування політик у таких сферах: освіти і науки; охорони здоров'я; житловій; культури і мистецтва; фізичної культури та спорту;

4) *демографічні індикатори* (для формування таких політик: стимулювання репродуктивного зростання населення; допомоги сім'ї; геронтологічної; міграційної);

5) *індикатори соціального захисту населення* (для формування таких політик: пенсійного забезпечення; соціальної допомоги; у сфері надання соціальних послуг; у сфері обов'язкового соціального страхування; у сфері соціальних гарантій);

6) *соціоекологічні індикатори* (для формування таких політик: створення здорових та сприятливих умов праці; життя та відпочинку);

7) *індикатори гармонізації соціально-економічних інтересів* (для формування таких політик: молодіжної; гендерної; сімейної; захисту прав споживачів).

Для цього має бути розроблено комплекс процедур, які б формалізувалися у вигляді довідників або інших нормативних документах. У процесі даного етапу аудиту перевіряється:

- 1) по-перше – рівень дотримання та відповідності;
- 2) по-друге – спрямованість на забезпечення інтересів населення.
- 3) зв'язки та розбіжності між різними сторонами соціальної політики;
- 4) принципові джерела соціальних ризиків;
- 5) зони соціальних витрат.

2) *аудит соціальної ефективності або аудит результатів соціального управління* – передбачає оцінювання відповідності методів управління соціальними питаннями цілям та можливостям їх удосконалювання. Для розробки й обґрунтування пропозицій соціальні аудиторі мають вивчити не

тільки результати досягнення, а також спектр процедур, які при цьому були використані. Виходячи з результатів соціальні аудитори визначають передбачувані і непередбачувані наслідки діяльності (неналежні дії, витрати, спровоковані дисфункції тощо). Соціальні аудитори також вивчають можливості поліпшення управління соціальними питаннями для ефективнішого досягнення поставлених завдань (поточних, перспективних, стратегічних), включаючи інформаційну, канцелярську і телекомунікаційну адміністративні технології.

На даному етапі соціального аудиту має здійснюватися:

1) оцінка поточного стану соціальної політики та практики її управління;
2) діагностика відповідності практики соціального управління стандартам, що були встановлені;

3) розробка плану заходів з метою посилення практики соціальної політики. Соціальний аудит на цьому етапі враховує часову градацію (рівні):

3.1) стратегічний – зосереджений на практиці соціального управління з погляду стратегії розвитку регіону. Також він включає в себе ступінь інтеграції практики соціального управління в організаційну стратегію і планування регіону, а також ступінь централізації функцій управління владою;

3.2) управлінський – фокусує на конфліктах та вирішеннях проблем владних структур регіону з державними установами, які опікуються соціальними питаннями;

3.3) операційний – спрямований на детальний розгляд правильності окремих соціальних процедур.

3) *аудит управління соціальним розвитком або стратегічний соціальний аудит* виявляє ступінь узгодження політики управління соціальною сферою з цілями регіонального розвитку, його глобальною та економічною стратегіями, а також встановлює взаємозв'язок соціальної політики зі специфікою регіону та зовнішніми умовами. Соціальні аудитори повинні перевірити зв'язок між основними управлінськими принципами соціальної політики щодо управління людськими ресурсами й цінностями, проголошеними у стратегії розвитку

регіону.

Експерти, які будуть здійснювати аудиторську перевірку, мають добре орієнтуватись у фінансових питаннях, знати трудове й адміністративне право, мати навички у сфері стратегічного планування, володіти основами управлінської етики та соціально-психологічними аспектами управління. Звичайно така експертиза – це робота, яка виконується не за один день та передбачає значної кількості часу, а також має здійснюватися на постійній основі. Тому, пропонуємо при Департаментах соціальної політики виконавчих органів різних рівнів утворити робочу групу для здійснення такого соціального аудиту.

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо зазначити таке:

1) перед початком обстеження соціальні аудитори мають чітко усвідомити такі відправні моменти:

1.1) переконатися в існуванні реальності щодо створення чіткої рівноваги між вигодою для регіону та потребами, сподіваннями й надіями його населення;

1.2) достовірно оцінити можливість використання результатів, які були одержані, для забезпечення головної мети – підвищення рівня добробуту населення регіону;

1.3) визначитися з доцільністю застосування типу аудиту для різних напрямів соціальної політики та об'єктів дослідження;

1.4) розробити деталізований план досліджень.

Основні етапи діяльності соціальних аудиторів за різними напрямками соціальної сфери:

1) ознайомлення з поставленими завданнями;

2) визначення меж своїх дій;

3) вивчення соціального балансу;

4) ознайомлення з документацією і нормативними документами;

5) складання запитальників і анкет, підготовка деталізованої робочої програми;

б) виконання аналітично-дослідницької роботи;

7) складання звіту, де аналізуються принципи соціальної спрямованості, а також визначаються з конкретними показниками та пропонують стимулюючі заходи.

Отже, проблеми, які існують при управлінні економікою країни та її регіонів, обумовлені, у більшості випадків, з недооцінкою ролі людського чинника, а також важливості соціальної політики в цьому процесі. Вивчення соціальної політики набуває особливої актуальності, оскільки вже доведеним є той факт, що важливість та вагому значимість для підвищення економічного зростання набувають саме соціальні резерви підвищення.

Важливе значення у процесі формування соціальної політики та у подальшому щодо процесу її реалізації належить правову та нормативному забезпеченню соціальної сфери. Ми переконані, що ефективності управління соціальною політикою сприятиме таке:

1) прийняття Закону України «Про соціальну політику», де будуть прописані норми соціальної політики щодо поняття, основних цілей, функцій, завдань, сфер, структурних елементів (підсистем), суб'єктів та об'єктів, механізму та засобів реалізації;

2) вдосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної політики шляхом такого:

2.1) кодифікація трудового та соціального законодавства;

2.2) розробка державних соціальних стандартів з метою забезпечення гідного рівня життя людини;

2.3) проведення експертизи законодавчих та інших нормативно-правових актів сфери договірного регулювання економічних, трудових і соціальних відносин, щодо їх відповідності потребам держави та інтеграційним вимогам міжнародної системи економічного та соціального розвитку шляхом впровадження відповідного механізму;

2.4) розроблення й впровадження чіткого та справедливого механізму компенсації в разі невиконання законодавчих гарантій.

3) вдосконалення нормативно-правова база у сфері соціальної політики в таких аспектах, як:

3.1) запровадженні єдиного соціального внеску, який здатен забезпечити уніфікацію страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

3.2) розробленні юридичних та нормативно-правових основ здійснення благодійної діяльності задля її стимулювання;

3.3) запровадженні пільгового оподаткування для реалізації соціальних проєктів та програм;

3.4) укладенні договорів щодо соціального захисту громадян України, які працюють за її межами, з іншими країнами;

3.5) забезпеченні рівної конкурентоспроможності надавачам соціальних послуг (нормативно-правова база потребує вдосконалення з метою надання можливості: укласти контракти на надання соціальних послуг; стимулювати та регулювати діяльності комерційних організацій з надання соціальних послуг; удосконалення послуг та інфраструктури у державних закладах).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМУ

Отже, від ефективного та оперативного вирішення наявних соціальних проблем залежить майбутнє соціально-економічного розвитку не тільки регіону, а й Україні в цілому. Досліджуючи особливості формування соціальної політики та оцінки її ефективності, можемо зазначити таке:

1. Соціальна політика являє собою комплекс соціально-економічних заходів суб'єктів соціальної політики (держави, органів місцевого самоврядування, різних суб'єктів господарювання, громадських інститутів, суспільних груп, окремих осіб і т. і.), які мають спрямовання на реалізацію прав людини й задоволення її соціальних потреб та забезпечують їй відповідний рівень життєдіяльності й розвиток як соціально-суспільної істоти на умовах дотримання її громадянських прав та свобод з метою

забезпечення соціальних захищеності і справедливості.

2. На даний час є відсутньою ефективна модель соціальної політики, яка б поєднувала найкращі досягнення європейських моделей, але враховувала українську національну специфіку щодо надання соціальної допомоги за умов економічного реформування суспільства. Формування соціальної політики на рівні регіону не можливе без урахування пріоритетів загальнодержавного рівня, соціально-економічних особливостей регіону та обраних соціальних політик суб'єктів господарської діяльності регіону.

3. При здійсненні оцінювання застосовуються підходи, принципи та методи, які є характерними для різних соціальних досліджень, тобто специфіка оцінювання залежить не від його предмету, принципу чи методу, а від наміру та цілей його проведення. Так як головною ціллю оцінювання є удосконалення соціальної політики (або соціальної програми), тоді, оцінювання є суто прикладним дослідженням, яке спрямоване на вдосконалення соціальної політики (або соціальної програми). Для отримання кількісної оцінки, яка б була єдиною та на підставі використання системи показників, потрібен: засіб, який здатен буде привести до порівняльного виду різні показники, що різняться за своїм соціально-економічним змістом; або метод, який буде мати високу ефективність, оскільки оцінюваний проєкт передбачає цілу низку різних за природою соціальних ефектів та які, як правило, не можна виразити в грошовій формі.

4. Соціальний аудит ставить за мету оцінку здатності розв'язувати соціальні проблеми, що виникають, а також управляти тими з них, що завдають безпосередньо впливу на якість життя, тобто це є експертна оцінка роботи органів управління у сфері підвищення ефективності трудової діяльності, зниження рівня безробіття, соціальної захищеності населення, підвищення задоволеності працею, зростання рівня доходів, підвищення якості життя та добробуту населення тощо. У рамках здійснення соціального аудиту передбачається проведення трьох його складових (етапів), якими є: аудит соціальної відповідності; аудит соціальної ефективності або аудит результатів

соціального управління; аудит управління соціальним розвитком або стратегічний соціальний аудит.

Таким чином, шляхи удосконалення соціальної політики мають бути пов'язані: по-перше, із загальним підвищенням рівня життя населення шляхом обґрунтованого підвищення на системній основі мінімального розміру заробітної плати, пенсії та соціальних виплат; по-друге, із забезпеченням подальшого наближення мінімальних соціальних державних гарантій до прожиткового мінімуму; по-третє, із створенням ефективного та доступної сфери надання соціальних послуг населенню і т. і. Вивчення та удосконалення проблем формування соціальної політики має велике актуальне значення, так як має постійно врахувати динамічний розвиток державних та регіональних особливостей, які, у свою чергу, враховують особливості управління ними на різних рівнях управління. Щодо оцінювання соціальної політики, то це є новий напрям прикладного аналізу соціальної політики, але який має спрямування на її постійне вдосконалення, оскільки розвиток методології та практики оцінювання соціальної політики в різних країнах світу, який сьогодні набуває виваженої активності, є результатом зростання попиту щодо інформації про результати та процеси здійснення соціальної політики.

Література

1. Аліксійчук О. В. Оцінювання ефективності регіональної соціальної політики: теоретико-методологічні моделі. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 66. С. 36-42. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/66_2020/8.pdf (дата звернення: 11.05.2023).
2. Вайс К. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської. К.: Основи, 2000. 671 с.
3. Власюк О. С., Пиріжков С. І. Індекс Людського розвитку: досвід України. Національний ін-т стратегічних досліджень. Київ, 2005. 84 с.
4. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: монографія. Луцьк: Настир'я,

2001. 528 с.

5. Задорожний Г. В., Діденко Ю. Ю. Методи оцінки ефективності соціальної політики непрацевдатного населення на основі інтегрального показника якості життя. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2013, № 1068, С. 54-60. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/13720> (дата звернення: 20.05.2023).

6. Іртищева І. О., Гуріна О. В., Работін Ю. А. Методичні підходи до оцінки ефективності регіональної соціальної політики у контексті задоволення суспільних потреб. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 2. С. 412-422. URL: <http://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3df7924-5888-4621-b710-42aca810f0de/content>

7. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А. О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н. В. Сухицька. За ред. А. О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22665/1/Istoriia%20Ta%20Teoriia%20Sotsialnoi%20Polityky%20Ukrainy.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

8. Колот А. М. Міфи соціальної політики, або З чого слід розпочати формування нової моделі. Газета «Дзеркало тижня. Україна» від 22 січня 2010 р. №2. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32615244.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

9. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2015_Makarova.pdf (дата звернення: 10.05.2023).

10. Методологічні засади формування політики сталого економічного зростання в регіоні: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Я. В. Хоменко ; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. К. 2009. 36 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20090819000645> (дата звернення: 15.05.2023).

11. Методологія соціального аудиту (проект). Лабораторія

законодавчих ініціатив за підтримки Програми Матра (Посольство Королівства Нідерланди). URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Methodologiya-sotsialnogo-audit.pdf> (дата звернення: 13.05.2023).

12. Мойсеєнко І. П., Корб'як В. М. Соціальна безпека регіонів України та напрями змін. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1706>

13. Петюх В. М. Ринок праці та зайнятості : Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 1997. с.

14. Садова У. Я. Регіональна соціальна політика в Україні: критерії оцінювання та показники ефективності. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1. с. 151-165. URL: <https://dse.org.ua/archive/9/13.pdf> (дата звернення: 13.05.2023).

15. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 392 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20040801.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).

16. Avkiran N., Cooper W., Seiford M., Zhu J. Applications of data envelopment analysis in the service sector: Handbook on data envelopment analysis. New York : Springer, 2011. URL: https://ideas.repec.org/h/spr/isochp/978-1-4419-6151-8_15.html (дата звернення: 16.05.2023).

17. Charnes A., Cooper W., Lewin Y., Seiford M. Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology, and Application. URL: https://www.researchgate.net/profile/CA_Lovell/publication/267471129_Stratified_Models_of_Education_Production_Using_Modified_DEA_and_Regression_Analysis/links/5573f3d908aeb6d8c0192c2e.pdf (дата звернення: 13.05.2023).

18. Charnes A., Cooper W., Rhodes E. Evaluating program and managerial efficiency: an application of data envelopment analysis to program follow through. *Management Science*. 1981. Vol. 27. № 6. P. 668-697. URL: https://econpapers.repec.org/article/inmormnsc/v_3a27_3ay_3a1981_3ai_3a6_3ap_3a668-697.htm (дата звернення: 14.05.2023).

19. Cook D., Tone K., Zhu J. Data Envelopment Analysis: Prior to Choosing a Model. *Omega*. 2014. Vol. 44. P. 1-4. URL: https://econpapers.repec.org/article/eeejomega/v_3a44_3ay_3a2014_3ai_3ac_3ap_3a1-4.htm (дата звернення: 16.05.2023).

20. Golany B., Roll Y. An application procedure for DEA. *Omega*. 1989. Vol. 17. P. 237-250. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0305048389900297> (дата звернення: 14.05.2023).

References

1. Aliksijchuk, O.V. (2020), "Evaluation of the effectiveness of regional social policy: theoretical and methodological models", *Aktual'ni problemy polityky*, vol. 66, pp. 36-42, available at: http://app.nuoua.od.ua/archive/66_2020/8.pdf (Accessed 11.05.2023).

2. Vajs, K. (2000), *Otsiniuvannia: metody doslidzhennia proham ta polityky* [Evaluation: program and policy research methods], *Osnovy*, Kyiv, Ukraine.

3. Vlasiuk, O.S. and Pyrizhkov, S.I. (2005), *Indeks Liuds'koho rozvytku: dosvid Ukrainy* [Human Development Index: Ukraine's experience], *Natsional'nyj inst stratehichnykh doslidzhen'*, Kyiv, Ukraine.

4. Herasymchuk, Z.V. (2001), *Rehional'na polityka staloho rozvytku: metodolohiia formuvannia, mekhanizmy realizatsii* [Regional sustainable development policy: formation methodology, implementation mechanisms], *Nastyr'ia*, Luts'k, Ukraine.

5. Zadorozhnyj, H.V. and Didenko, Yu.Yu. (2013), "Assessment methods of effectiveness of unemployable population social policy on the basis of integrated quality of life", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina*, vol. 1068, pp. 54-60, available at: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/13720> (Accessed 20.05.2023).

6. Irtysheva, I.O. Hurina, O.V. and Rabotin, Yu.A. (2018), "Methodical approaches to assessthe efficiency of regional social policy in the context of

satisfaction of social needs”, Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 412-422, available at: <http://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3df7924-5888-4621-b710-42aca810f0de/content> (Accessed 08.05.2023).

7. Yaroshenko, A.O. Semyhina, T.V. and Sukhyts'ka, N.V. (2018), “History and theory of social policy of Ukraine”, NPU imeni M.P. Drahomanova, Kyiv, Ukraine, available at: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22665/1/Istoriia%20Ta%20Teoriia%20Sotsialnoi%20Polityky%20Ukrainy.pdf> (Accessed 08.05.2023).

8. Kolot, A.M. (2010), “Myths of social policy, or Where to start the formation of a new model”, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/32615244.pdf> (Accessed 15.05.2023).

9. Makarova, O.V. (2015), “Social policy in Ukraine”, In-t demohrafii ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, available at: https://www.idss.org.ua/monografii/2015_Makarova.pdf (Accessed 10.05.2023).

10. Khomenko, Ya.V. (2009), “Methodological principles of policy formation of sustainable economic growth in the region”, Ph.D. Thesis, Economy, N.-d. ekon. in-t M-va ekonomiky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20090819000645> (Accessed 15.05.2023).

11. Agency for Legislative Initiatives (2021), “Social audit methodology (project)”, available at: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Metodologiya-sotsialnogo-audit.pdf> (Accessed 13.05.2023).

12. Mojseienko, I.P. and Korbiak, V.M. (2013), “Social security of regions of Ukraine and directions of changes”, Efektyvna ekonomika, vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1706> (Accessed 13.05.2023).

13. Petiukh, V.M. (1997), Rynok pratsi ta zajniatosti [Labor and employment market], KNEU, Kyiv, Ukraine.

14. Sadova U.Ya. (2008), “Regional social policy in Ukraine: evaluation criteria and performance indicators”, Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 1, pp. 151-165, available at: <https://dse.org.ua/arhcrive/9/13.pdf> (Accessed 13.05.2023).

15. Semiv, L.K. (2004), "Regional policy: human dimension", IRD NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, available at: <https://ird.gov.ua/irdp/p20040801.pdf> (Accessed 14.05.2023).
16. Avkiran, N. Cooper, W. Seiford, M. and Zhu, J. (2011), "Applications of data envelopment analysis in the service sector: Handbook on data envelopment analysis", Springer, New York, available at: https://ideas.repec.org/h/spr/isochnp/978-1-4419-6151-8_15.html (Accessed 16.05.2023).
17. Charnes, A. Cooper, W. Lewin, Y. and Seiford, M. (1994), "Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology, and Application", available at: https://www.researchgate.net/profile/CA_Lovell/publication/267471129_Stratified_Models_of_Education_Production_Using_Modified_DEA_and_Regression_Analysis/links/5573f3d908aeb6d8c0192c2e.pdf (Accessed 13.05.2023).
18. Charnes, A. Cooper, W. and Rhodes, E. (1981), "Evaluating program and managerial efficiency: an application of data envelopment analysis to program follow through", Management Science, vol. 27, no. 6, pp. 668-697, available at: https://econpapers.repec.org/article/inmormnsc/v_3a27_3ay_3a1981_3ai_3a6_3ap_3a668-697.htm (Accessed 14.05.2023).
19. Cook, D. Tone, K. and Zhu, J. (2014), "Data Envelopment Analysis: Prior to Choosing a Model", Omega, vol. 44, pp. 1-4, available at: https://econpapers.repec.org/article/eejomega/v_3a44_3ay_3a2014_3ai_3ac_3ap_3a1-4.htm (Accessed 16.05.2023).
20. Golany, B. and Roll, Y. (1989), "An application procedure for DEA", Omega, vol. 17, pp. 237-250, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0305048389900297> (Accessed 14.05.2023).

Стаття надійшла до редакції 14.06.2023 р.